

První česká práce o politickém terorismu

Maxmilián Strmiska: Politický terorismus. Úvod do studia politického terorismu v demokratických systémech. Masarykova univerzita, Brno 1996, 104 stran.

Publikačně velmi pilný brněnský politolog Maxmilián Strmiska přináší na závěr svého učebního textu Politický terorismus výběr z literatury týkající se tohoto tématu. Ten obsahuje přes 200 titulů, mezi nimiž jsem našel pouze dvě knížky psané v českém jazyce, a to ještě s vazbou na současný politický terorismus přece jen volněji. Už sama tato skutečnost signalizuje, že publikace Politický terorismus je práce velmi potřebná (byť zdaleka ne vyčerpávající), která reaguje na nepříjemný, leč velmi palčivě aktuální fenomén současného světa. Vždyť někteří autoři řadí mezinárodní terorismus mezi globální problémy lidstva. V neposlední řadě je nutné připomenout, že téma je poměrně značně zpolitizováno a že existuje řada pokusů o interpretaci tohoto jevu, které jsou však spíše matením pojmů.

Autor Maxmilián Strmiska si zajisté nečiní nároky na jediný možný výklad a pohled. Ovšem za přínos považuji jeho snahu utřídit a kriticky posoudit různá pojetí, nalézt vlastní stanovisko a alespoň částečně nahradit absenci domácí literatury přehledem historie vybraných teroristických organizací z evropského prostoru.

Strmiskova knížka je rozčleněna do sedmi hlavních kapitol. V první z nich se autor věnuje vymezení a základní charakteristice politického terorismu. Přitom podrobně probírá problém definice politického terorismu od prvního pokusu převést různé akty násilí na společného jmenovatele, a to Společností národů v Úmluvě o prevenci a potlačování terorismu (1937). Pokračuje přes přelomové období šedesátých let, odkdy se datuje nejen seriózní výzkum inspirovaný procesy dekolonizace a modernizace, přes nástup gerily a protestní hnutí šedesátých let až do současnosti, kdy zaznamenáváme „konkurenční boj“ vědců o prosazení zdánlivě nejlepší a nejuplněnější definice. Ten přirozeně mnohdy ústí v komplikované formulace pseudovědeckého rázu.

Strmiska přitom seriózně analyzuje pojetí „klasika“ Paula Wilkinsona (1974 a 1977), Waltera Laqueura (1977 a 1987), Teda Roberta Gurra, Domenicy della Porta, Henna Hesse a StD USA (1983), která mu slouží jako odrazový můstek k vlastní vyvážené definici politického terorismu jako „specifické formy psychologické války, politicky motivované metody užívání krajního násilí s cílem psychologického účinku, při němž je fyzický účinek akce druhořadý. Nejde pouze o momentální psychický efekt, ale o vyvolání strachu z opakování a stupňování brutality neomezenou žádnou humanitární konvencí.“¹

Za důležitý moment považuji Strmiskovo závěrečné konstatování o tzv. komunikativnosti teroristických aktů, jíž se rozumí propojení násilných činů s určitým politickým poselstvím. Strmiska odděluje také politický terorismus od fenoménu kriminálního terorismu a psychotického terorismu a hledá jeho odlišnosti od krajního politického násilí.

Následující zvláštní podkapitola pak sleduje zdroje soudobého terorismu v chronologickém pořadí už od antiky. Přitom počátky moderního subverzivního (podvratného) terorismu v Evropě klade do 2. poloviny 19. století a spojuje je s aktivitami francouzských anarchistů, ruských narodníků a sociálních revolucionářů. Autor v této souvislosti pochybuje o přímé návaznosti současných teroristů právě na tyto tradice a spíše se přiklání k názoru, že jsou inspirováni teorií a praxí „třetího světa“. Přesto považoval za nezbytné podrobněji rozebrat „filozofii bomby“ v pojetí německého radikálního demokrata Karla Heinzena (1809–1880), na nějž navazovali např. i J. Most a M. Bakunin.

Své přesvědčení o ideové vazbě moderních teroristů na pseudorevolucionáře z rozvojevého světa Strmiska rozvíjí ve druhé podkapitole nazvané Gerila a terorismus. Popisuje v ní podmínky, za nichž se latinskoamerická rurální gerila spojená se jménem legendárního

E. Guevary v uruguayských podmínkách šedesátých let „transformovala“ či obohatila o rozměr městské gerily (A. Guillen, Tupamaros, Montoneros) a v sedmdesátých letech získala podobu politického terorismu. Strmiska ukazuje tyto složité procesy v souvislosti se spory, respektive se střety o různé koncepce a autorské interpretace (Laqueur, Wilkinson, Acquaviva), což ilustruje rozpornost jevů. Nicméně je přesvědčivě doloženo, že koncepce latinskoamerické městské gerily (kterou nejhroliivěji propagoval bývalý brazilský komunista Carlos Marigheta) výrazně ovlivnily jak německou Frakci Rudé armády, tak italské Rudé brigády.

Neméně složitý úkol Strmiska řeší při pokusu podat typologii politického terorismu, což je náplní druhé kapitoly jeho knížky. Je totiž stejně problematická jako sama definice. Uváděné klasifikace A. P. Schmida a J. de Graffa, J. B. Bella, P. Wilkinsona a zejména L. Bonanteho jsou komplikované, matoucí a mnohdy téměř nesrozumitelné. V praxi jsou pak nejen nepoužitelné, ale stávají se samoúčelnou záležitostí. Strmiska tuto skutečnost vysvětluje zjištěním, že politický terorismus je komplexní, mnohorozměrný a velmi proměnlivý fenomén, a proto je jeho typologie obtížná. Sám se přiklání k závěru, že je účelné hovořit zejména o dvou základních typech: subverzívní = směřující k podvrácení politického režimu; represivní = státní s cílem udržet stávající režim. Ty je pak možné dále dělit na podtypy (např. subverzívní nacionalistické terorismy, subrevoluční terorismy pravicového a levicového typu).

Zatímco úvodní kapitoly recenzované publikace rozebírají nejdůležitější teoretické otázky politického terorismu na základě analýzy relativně početné literatury zahraniční proveniencie, sám autor spatřuje těžiště své práce ve třetí kapitole nazvané Subverzívní terorismus v moderních demokratických systémech. Po podrobném rozboru pojmu subverzívní terorismu zde na zhruba padesáti stranách líčí historii několika významných teroristických organizací, působících v západní Evropě od 70. let 20. století až do současnosti (počátek 90. let). Podle mého názoru vybral vhodné příklady politického terorismu ze čtyř zemí – z Itálie (Skupiny partyzánské akce, Rudé brigády), z Německa (Frakce Rudé armády), z Španělska (ETA) a ze Severního Irska (IRA a loajalistické skupiny).

Jak už bylo výše řečeno, tato část knihy supljuje absencí informací dostupných v českém jazyce, a proto autor zvolil metodu relativně podrobného, v podstatě chronologického popisu dějin jednotlivých subjektů s definicí jejich cílů, s uvedením významných teroristických útoků a vnitřních peripetií vyvolaných jak spory o charakter aktivit, tak perzekucí bezpečnostních složek. Běžný informační standard překračují pasáže o severoirském loajalistickém terorismu (protestantském), jenž od počátku devadesátých let kvantitativně překonává akce IRA,² což představuje nepřijatelný fakt z hlediska tradičního britského schématu výkladu konfliktu.

Poslední tři kapitoly knížky jsou v podstatě jejím závěrem. Vedle už zmíněného podrobného soupisu literatury a výčtu zkratk (jejich počet v textu je mnohdy až na úkor srozumitelnosti) čtvrtá kapitola obsahuje šest shrnujících tezí, z nichž stojí za zmínku autorův postřeh o úspěšnosti boje proti terorismu, jenž v demokratických společnostech údajně spočívá v přiměřenosti reakcí na činy teroristických skupin.

Práci M. Strmisky o politickém terorismu je nutné hodnotit jako pozitivní počín brněnského politologického vysokoškolského pracoviště. Jako skriptum je určena především studentům a hodnocena z tohoto pohledu obsahuje jak nutnou teoretickou analýzu, tak i dostatek faktografie pro dokumentaci a ilustraci. Soustřeďuje se převážně na evropský fenomén politického terorismu, a proto je sice jen dílčím pohledem, ale přesto vítaným. Vzhledem k didaktickým aspektům knížky se jeví jako problém chronologický popis historie skupin, který činí látku málo přehlednou. Za úvahu by stálo i posouzení množství cizích slov, jimiž je text poměrně hodně zatížen. Solidní úroveň však narušuje ledabylá korektura obtahů, která na řadě míst (např. s. 13, 14, 31, 33, 37, 40) způsobila pravopisné i věcné prohřešky a chyby.

Pavel Marek

¹ Strmiska, M.: Politický terorismus. Úvod do studia politického terorismu v demokratických systémech. Masarykova univerzita, Brno 1996, s. 8.

² Viz tamtéž, s. 82–83.